

УДК 025.34:027.6:272-523.6-9](438)“17”

Н. Т. ЛОШТИН*

**БІБЛІОТЕКА МОНАСТИРЯ ТА ПАРАФІЇ КАНОНІКІВ
РЕГУЛЯРНИХ СВ. ГРОБУ ГОСПОДНЬОГО
У ПОЛЬСЬКОМУ МІСТІ ЛЕЖАЙСЬКУ
(за матеріалами інвентаря кінця XVIII століття)**

Здійснено аналіз складу бібліотеки ченців ордену регулярних каноніків Св. Гробу у м. Лежайську (Польща) станом на кін. XVIII ст. Проведено ідентифікацію книг, що записані до рукописного інвентаря бібліотеки. Також запропоновано систему тематичної класифікації цих книг. Основою для дослідження є рукописний інвентар бібліотеки монастиря, що зберігається у фондах Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка.

Ключові слова: бібліотека; інвентар; книги; меховіти; Лежайськ.

Каноніки регулярні Св. Гробу Господнього (божогробці, меховіти) прибули до Лежайська ще в XIV ст. з ініціативи перемишльського єпископа Мацея. Від 1439 р. вони опікувалися місцевою парафією¹, зберігаючи контроль над нею аж до 1899 р². Також активно займалися харитативною та освітньою діяльністю. Окрім того, осідок божогробців був одним із марійних паломницьких осередків у Перемишльській дієцезії³.

Для організації своєї душпастирської роботи у парафії та виконання внутрішніх монастирських практик ченці потребували інтелектуального підґрунтя, яке мала забезпечувати книгозбірня.

Відтворити склад бібліотеки меховітів у Лежайську можна на основі рукописного інвентаря, що зберігається у фондах Відділу рукописних, стародрукованих та рідкісних книг імені Ф. П. Максименка Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка. Попередній оглядовий аналіз цього та інших бібліотечних інвентарів із фондів університетської бібліотеки подано у публікації автора цього тексту⁴.

Рукописний інвентар містить заголовок: *Consignatio Librorum, in Bibliotheca Ecclesiae Parochialis et Conv:[entus] Lezayscensis Canoniorum S[ancti]S[i]mi Sepulchri reperibilium*⁵. Рукопис недатований, не вказано ім'я укладача. Також відсутній поділ книг за тематичними категоріями. Книги записані до списку без нумерації, для деяких вказано формат.

* *Лоштин Назарій Тарасович* – аспірант 2-го року навчання історичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка.

Ймовірно, при опрацюванні інвентаря працівниками бібліотеки у 30-х рр. XX ст. було здійснено декілька уточнюючих записів: олівцем вказано ймовірну дату укладення інвентаря – 1774 р.⁶; біля деяких книг поставлено синю зірочку, що вказує на полонку; червона зірочка вказує на рукописи.

Каталог укладений на 4-х аркушах, до нього внесено 296 книг, зокрема 2 рукописні книги. При опрацюванні інвентаря та ідентифікації книг було виділено декілька тематичних категорій, за якими можна класифікувати усі видання, що записані до облікового документу: Святе Письмо та коментарі до нього й екзегетика; катехизм та літургіка; теологія; проповідництво; аскетична література; агіографічна література; історія; філософія, етика, логіка, риторика; право; змішані книги; рукописи.

Святе Письмо. До інвентаря бібліотеки каноніків регулярних Св. Гробу Господнього внесено три видання Біблії, ймовірно латинською мовою (запис *Biblia Sacra*), а також одне видання біблійної конкорданції. До цієї ж категорії можна віднести парафрази 32 псалмів, які виконав італійський гуманіст Маркантоніо Фламініо (1498–1550 рр.), а також поетичні парафрази Давидових псалмів авторства Яна Кохановського (1530–1584 рр.).

Щодо коментарів на Святе Письмо чи його частини, то вдалося ідентифікувати книгу “*Commentaria In Concordiam Et Historiam Evangelicam*” португальського єзуїта Себастьяна Баради (1543–1615 рр.), коментарі Св. Томи Аквінського (1225–1274 рр.) на послання апостола Павла, коментарі Корнелія Янсена (1585–1639 рр.) до Євангелій та коментарі до Апокаліпсису середньовічного теолога-бенедиктинця Хаймо з Осеру. На жаль, не вдалося встановити авторство ще одних коментарів до Апокаліпсису. Також до інвентаря внесено коментарі до Євангелій, проте книга пошкоджена, у ній відсутній титульний аркуш (*sine titulo*).

Катехизм та літургіка. В монастирській бібліотеці зберігалось три видання Римського катехизму з викладом християнського вчення, окреме видання “*Catechismus, ex decreto Concilii Tridentini, ad parochus*”. До цієї ж категорії варто віднести готичний Міссал формату ін-фоліо (*Missale Gothicum in folio*) та книгу італійського варнавіта Бартоломео Гаванті (1569–1638 рр.) “*Thesaurus sacrorum rituum*”.

Теологія представлена працями XI–XVIII ст. Середньовічна богословська думка відображена у творах цистеріанця Бернарда Клервоського (1090–1153 рр.) у зібранні “*Opera Omnia*” та відомій книзі “*Textus Sententiarum*” Петра Ломбардського (1096–1160 рр.), ймовірно, з пізнішими доповненнями Генріха Горіхема. Окрім згаданих, до інвентаря записана праця “*De divinis officiis*” Руперта з Дойца (1075/1080–1129 рр.) та твір “*De Summa Auctoritate Episcoporum in universali Concilio*” Йоана

з Сеговії (1393–1458 pp.), у якому автор відстоював вищість Собору над папою.

Богословська думка ченців ордену домініканців представлена збіркою університетських диспутів Томи Аквінського (1225–1274 pp.) “*Quaestiones de duocim quodlibet*” й твором “*De septem vitiis capitalibus*” Бартоломео де Санкто Конкордіо (1262–1347 pp.); францисканська – збіркою коментарів Бонавентури (1221–1274 pp.) на Петра Ломбардського.

Щодо теологічних поглядів єзуїтів, то вони представлені працями Роберто Беларміно: “*De gemitu columbae*”, “*De membris Ecclesiae militantis*” та двома примірниками “*Disputationes De Controversiis Christianae Fidei*”.

Один із богословських творів у бібліотеці, а саме “*De vera praesentia corporis Christi in sacramento eucharistia*” належить перу августинця Жана Гарє (1499–1571 pp.).

Польська католицька теологія представлена зібранням праць кардинала Станіслава Гозія (1504–1579 pp.), книгами Войцеха Новопольського (1508–1558 pp.) “*Apologia pro catholica fide*” та “*Scopus Biblicus veteris et novi Testamenti*”, краківського каноніка Адама Опатовчика (1574–1647 pp.) “*Tractatus de Sacramentis*”, а також книгою Петра Скарги (1536–1612 pp.) “*Pro Sacratissima Eucharistia contra haeresim Calvinianam*” й генерала ордену меховітів Якуба Радлінського (1680–1762 pp.) “*Fundamenta scientiarum*”.

Проповідництво. Навіть при побіжному аналізі інвентаря впадає в очі те, що проповідницька література чисельно домінує у книгозбірні лежайських божогробців. Для зручнішого аналізу проповідницькі видання розділено за приналежністю авторів до чернечих спільнот, в межах яких, за потребою, виокремлено польських та західноєвропейських авторів.

Спершу окремо варто виділити збірки представників білого духовенства. Серед Отців Церкви зустрічаються лише збірки проповідей та гомілій Івана Золотоустого (347–407 pp.). До вказаної групи можна віднести збірки каноніка краківської капітули Станіслава Соколовського (1536–1593 pp.), зібрання гомілій віденського єпископа Фредеріка Наусе (1495–1552 pp.) та єпископа міста Беле Жана П'єра Камю (1584–1652 pp.), а також книгу “*Bibliotheca concionum*” чеського гуманіста та архієпископа Праги Іржі Бартольда Понтануса (1550–1616 pp.). До цієї ж групи варто віднести збірку проповідей члена конгрегації ораторіанців Джузеппе Мансі (1658–1720 pp.).

Огляд чернечої проповідницької традиції варто розпочати із домініканців, оскільки проповідь була своєрідною візитівкою цього ордену. Серед проповідників з часу виникнення та перших століть існування ордену домініканців до інвентаря внесені збірки проповідей Альбер-

та Великого (1200–1280 pp.), шість збірок Петера Палудануса (1275–1342 pp.), збірки Йогана Таулера (1300–1361 pp.) та Джона Бром'ярда, а також енциклопедію прикладів для використання під час проповідей “*Summa de exemplis et rerum similitudinibus locupletissima*” авторства Джованні ді Сан Джимігнано (1260–1333 pp.).

Також у бібліотеці божогробців представлені збірки проповідей Вінцентія Ферарського (1581–1660 pp.) та “*Thesaurus Concionatorum*” Томаса де Трухільйо (1563–1610 pp.). Серед польських домініканців вдалося ідентифікувати лише збірку проповідей “*Rozaniec Kaznodzieyski*” Кипріяна Сапецького (1680–1724 pp.). Проте найчастіше в інвентарі бібліотеки меховитів у Лежайську зустрічається ім'я одного з найвідоміших домініканських проповідників та містиків – Луїса де Гранаді (1504–1588 pp.). На книги авторства де Гранаді натрапляємо 10 разів.

Францисканська (конвентуальна та обсервантська (бернардинська)) проповідницька література також була в лежайській бібліотеці. Найстарішими проповідниками, чії книги записані до інвентаря, є Франциск з Мейрону (1280–1328 pp.), Йоганес з Вердена (посібник “*Dormi secure*” для того, щоб навчитись складати проповіді) та псевдо-Бонавентура. У решті випадків йдеться про західноєвропейських авторів XV–XVII ст.: “*Modus concionandi*” Дієго де Естелли (1524–1578 pp.), “*Postillae sive conciones*” Йогана Вільда (1497–1554 pp.), “*Homiliae catholicae*” Хуана з Картахани (1563–1618 pp.), “*Sermones de Verbi incarnatione per totum Adventum*” Йоана Скрібонуса, а також збірки Дієго де Лавеги, Філіпе Діаса, Бернардіно де Бусто та Філіпа Боске. Польські автори представлені збірками францисканця Францішека Рихльовського (1611–1673 pp.) та бернардинця Антонія Стефановича.

Декілька проповідницьких книг вийшло з середовища Товариства Ісуса: збірки Роберто Беларміно (1542–1621 pp.) й Матіаса Фабера (1586–1653 pp.) та окремі томи збірки “*Sylva variarum concionum*” проповідника Хуана Осоріо (1542–1594 pp.) (6 записів); а також збірки проповідей польських єзуїтів: “*Kazania o siedmi sakramentach*” Петра Скарґи (1536–1612 pp.) та “*Postilla Katholicka*” Якуба Вуєка (1541–1597 pp.).

Щодо інших авторів з чернечого середовища, то вдалося ідентифікувати лише книгу “*Discursus praedicabiles*” авґустинця Авґустино Паолетті.

На жаль, вдалося ідентифікувати лише по дві книги з **агіографії** та **аскетизму**. Житійна література представлена працею “*Nowe Zywoty Swiętych*” єзуїта Стефана Вельovejського (1651–1721 pp.) та “*Vita Sanctorum et Sanctarum Ordinis Canoniarum Regularium Sanctae Hierosolymitanae Ecclesiae*” меховіта Флоріана Буйдецького (1702–1765 pp.) (ймовірно, сюди ж можна додати ще одну книгу Буйдецького – “*Vita Venerabilis Servi Dei Mathiae Lubienski*”). Аскетичним практикам присвячені книга “*Dux spiritualis*” єзуїта Луїса де ла Пу-

енте (1554–1624 pp.) та збірка медитацій для марійних згромаджень “*Enchiridion piarum meditationum in omnes dominicas*” єзуїта Йоганеса Бузе (1547–1611 pp.).

Лежайські меховіти мали у своїй бібліотеці й невелику збірку **історичних** книг. Античні історики представлені працями Тита Лівія (59 р. до н. е. –17 р.), Плутарха (46–120 pp.) та Луція Анея Флора (70–140 pp.), а також Євсевія Кесарійського (263–339 pp.).

Церковна історія висвітлена у працях “*Historia scholastica*” Петра Коместора (+1178 р.), “*Summa Conciliorum et Pontificum a Petro usque Paulum III*” домініканця Бартоломео де Каранци (1503–1576 pp.) та “*Epitome Annalium Ecclesiasticorum*” Цезара Баронія (1538–1607 pp.) у польському перекладі.

Історії Польщі присвячені праці “*Historia Polonica*” Вінцентія Кадлубка (1160–1223 pp.) та “*Chronica sive Historiae Polonicae*” Яна Гербурта (1524–1577 pp.). Історія Османської імперії висвітлена у праці “*Annales sultanorum Ohtmanidarum*” відомого німецького орієнталіста Йоганеса Льонклавія (1541–1594 pp.). Тут варто згадати про книгу “*Vegetius Christianus*” згадуваного бернардинця Боске, у якій автор виступив проти турецької загрози та давав поради, як християнським правителям потрібно воювати проти турків.

Античні грецькі автори складають основну групу книг із **філософії, етики та логіки**. До інвентаря внесені твори Платона (428–348 pp. до н. е.), зокрема “*Держава*” та коментарі до неї, “*Органон*” Арістотеля (384–322 pp. до н. е.) та “*Моралії*” Плутарха. Також до інвентаря внесено твір псевдо-Арістотеля “*Problemata Aristotelis*”. Окрім того, у бібліотеці лежайського монастиря меховітів був примірник книги “*Philosophia rationalis sive Logica*” провідного німецького філософа XVIII ст. Христіана Фольфа (1679–1754 pp.). До категорії **риторики** можна віднести збірки промов та листів Цицерона (106–43 pp. до н. е.).

Декілька видань стосуються церковного і світського **права**. Це як і видання збірок документів, так і дослідження з галузі права. До першої категорії входять рішення Тридентського собору та збірка синодальних конституцій Гнездинської архідієцезії, укладена архієпископом Яном Венжигом (1578–1638 pp.). До другої групи можна віднести відомий підручник з кримінального права “*Praxis rerum criminalium*” юриста Йоса де Демудера (1507–1581 pp.) та книгу про державне управління “*De arcanis rerum publicarum libri sex*” гуманіста Арнольда Клампара (1574–1604 pp.).

Як останню тематичну категорію виділено “**змішані книги**”, що в бібліотеках інших монастирів часто позначається як “*libri mixti*”. До цієї категорії можна записати книги з мовознавства (“*De Elegantibus Latinae Linguae*” Лоренцо Валли (1407–1457 pp.) та лексикони (“*Vocabularius Breviloquus*” Йогана Рейхліна (1455–1522 pp.), медич-

ні видання (*"Anasceves morborum"* професора університету Монпельє Жерома де Монте (1495–1560 pp.), трактати про сільське господарство (*"De agricultura"* Петра Кресценція (1230–1309 pp.), а також художні книги (два примірники *"Метаморфоз"* Овідія, *"Parnassus Poeticus"* Ніколя Номезі, *"Schola Italica"* Катеріна Ле Ду (1540–1626 pp.) й енциклопедичні видання (*"Polyanthea"* Доменіко Нані Мірабелли).

Також до "різних книг" можна віднести видання *"O wychowaniu i o czwyczeniu każdego przelozonego"* протестанта-євангеліста Райнхарда Льоріхія (1510–1564 pp.) у польському перекладі Станіслава Кошутського.

У інвентарі лише біля двох книги вказано, що це **рукопис**. Перша з них – це книга *"Conciliatio locorum pugnatium in Scriptura"*, друга – анонімна поетична збірка *"Poesis manuscripta"*⁸.

Таким чином, станом на кінець XVIII ст. ченці ордену Св. Гробу Господнього, більш відомі як божогробці чи меховіти, у Лежайську мали невелику бібліотеку, яка складалася з близько трьохсот книг. Проте, незважаючи на незначну кількість книг, у ній представлені видання з усіх "ключових" тематик, що були поширені у монастирських книгозбірнях. В основному, це – видання західноєвропейських авторів XVI–XVII ст. латинською мовою, або деколи у польських перекладах. Полоніка найкраще репрезентована серед теологічної та проповідницької літератури.

На жаль, не всі книги вдалося ідентифікувати. Аналіз ідентифікованих видань показує, що у книгозбірні лежайського монастиря та парафії меховітів чисельно переважала проповідницька література. Це відповідає основному напрямку діяльності ченців у парафії – забезпечувати духовні потреби прихожан. Цій діяльності мали сприяти книги з біблійної та ритуальної тематики. Для інтелектуальної підтримки діяльності ченців слугувала збірка богословської літератури, яка становить другу за обсягом тематичну групу книг.

¹ Słownik geograficzny królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. Warszawa, 1884. T. V. S. 194.

² o. Obruśnik A. E. OFM. Początki Leżajskiego sanctuarium według najstarszych tekstów, ikonografii i tradycji. Kalwaria Zebrzydowska, 2014. S. 10.

³ Kłoczowski J. Zakony w diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego w XIV–XVIII. Nasza Przeszłość. T. 43. S. 65.

⁴ Лоштин Н. Інвентарі та каталоги бібліотек католицьких монастирів XVI–XVIII ст. у фондах Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка//Вісник Львівського університету. Серія книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології. Львів, 2015. Вип. 10. С. 78–90.

⁵ Catalogus Librorum Bibliothecae Conventus Lesaisensis//Наукова бібліотека Львівського національного університету імені Івана Франка, відділ ру-

кописних, стародрукованих та рідкісних книг ім. Ф. П. Максименка. Ркс. 288 III. Арк. 1.

⁶ Наукова бібліотека Львівського національного університету імені Івана Франка, відділ рукописних, стародрукованих та рідкісних книг ім. Ф. П. Максименка. Ркс. 288 III. Арк. I (непагінований).

⁷ Там само. Арк. 2.

⁸ Там само. Арк. 3зв.

This article observes the structure of the library of the monks of the Holy Sepulchre in Leżajsk (Poland) at the end of the 18 century. The author identifies the books in the handwritten inventory of the library. Thematic classification of the abovementioned books is elaborated. Research is based on the handwritten inventory of the monastic library kept in the collection of Scientific Library of Lviv Ivan Franko National University.

Keywords: library; inventory; books; the monks of the Holy Sepulchre; Leżajsk City.